

FATABUREN 1968

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1968

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1968

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson ·
Christian Axel-Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB 1968

Pärmens färgbild: »Tidsreportage. La béguine.» Detalj från oljemålning av Otte Sköld, 1931. Moderna Museet.

Rokoko eller funkis

20-talet var en tid då de tekniska nyheterna började förändra bostäderna, till en början särskilt hos de välbärgade och i de större städernas hyreshus. Det stora flertalet hem utrustades med åtminstone någon av de nya bekvämligheterna: kopplade dubbelfönster, elektrisk belysning, avlopp, rinnande vatten, wc, gasspis, korkmatta på skurgolven. Men vedspisar och kakelugnar krävde fortfarande i de flesta hem vedhuggning och vedbärning, som man fick göra själv, om man inte hade råd att leja arbetskraft. Antingen vattnet bars in i köket från en brunn eller fanns indraget i en ledning, behövde man värma det på spisen för tvagning, disk och rengöring. Centralvärme var i början av 20-talet en mycket diskuterad nyhet. Det fanns motståndare som menade, att varken folk eller krukväxter skulle kunna leva i värmeledningsluft. Vad man vann i arbetsinsats skulle man förstöra i hemtrevnad. Vid mitten av 20-talet kan man dock säga att centralvärmen hade segrat i nybyggen. I förstklassiga hus inreddes också bad- eller duschrum. Sådana fanns i en sjättedel av bostäderna i Stockholm 1926, främst i de större lägenheterna på minst fyra rum och kök och så i HSB-husens ettor och tvåor. I övriga bostäder ordnades som tidigare bad i balja i köket för barnen, och de vuxna fick nöja

sig med att tvätta sig i handfat, att bada i tvättstugan eller att söka upp en badinrättning, där det fanns någon sådan.

År 1922 inleddes ett betydelsefullt arbete på att åstadkomma en tekniskt god köksstandard. På bostadsutställningar vid den tiden och senare kom köksinredningen alltmer i centrum för intresset. Elektriska kokplattor, strykjärn, dammsugare, kylskåp blev åtkomliga för många, disk- och tvättmaskiner konstruerades och demonstrerades.

Den moderna komforten uppskattades mycket i kök och badrum, men i boningsrummen ville bara ett fåtal ha moderna ting. I de borgerliga hemmens matsalar, salonger, herrum, vardagsrum och sängkammare härskade en historieromantisk stämning som inte hade ändrat sig mycket sedan 1800-talet. Från den korta jugendepoken vid sekelskiftet stammade en del sakliga och ganska anspråkslösa möbelformer. Men i mycket stor utsträckning möblerades hemmen med antikviteter, stilmöbler eller pastischer på gamla stilar. En ivrig förespråkare för funktionalismen, Uno Åhrén, skrev 1927, att det knappast gick att hitta en svensk interiör med modern inredning. En estetiskt intresserad person satte i 99 fall av 100 ihop sitt hem av idel antikviteter.

1. Karakteristiskt för hemmen under slutet av 1800-talet var den stora anhopningen av prydnadsföremål. Jugendtiden medförde ett lugnare och mindre plottrigt heminredningsideal, som i stort sett bestått till 1960-talet. Detta fotografi är taget 1958 i Bergslagen och visar ett lanthem som bildades på 1890-talet. Bilden får tjäna som en påminnelse om att de flesta hem brukar behålla den karaktär de fick vid bosättningen. Under 20-talet fanns det många mycket ålderdomliga miljöer kvar, hem som ibland gått i arv i flera generationer. Sådana interiörer intresserade museimännen i deras strävan att dokumentera äldre förhållanden. Men tiden räckte inte till också för den då moderna heminredningen, och därför är bilder och beskrivningar av 10- och 20-talshem mycket välkomna på Nordiska museet.

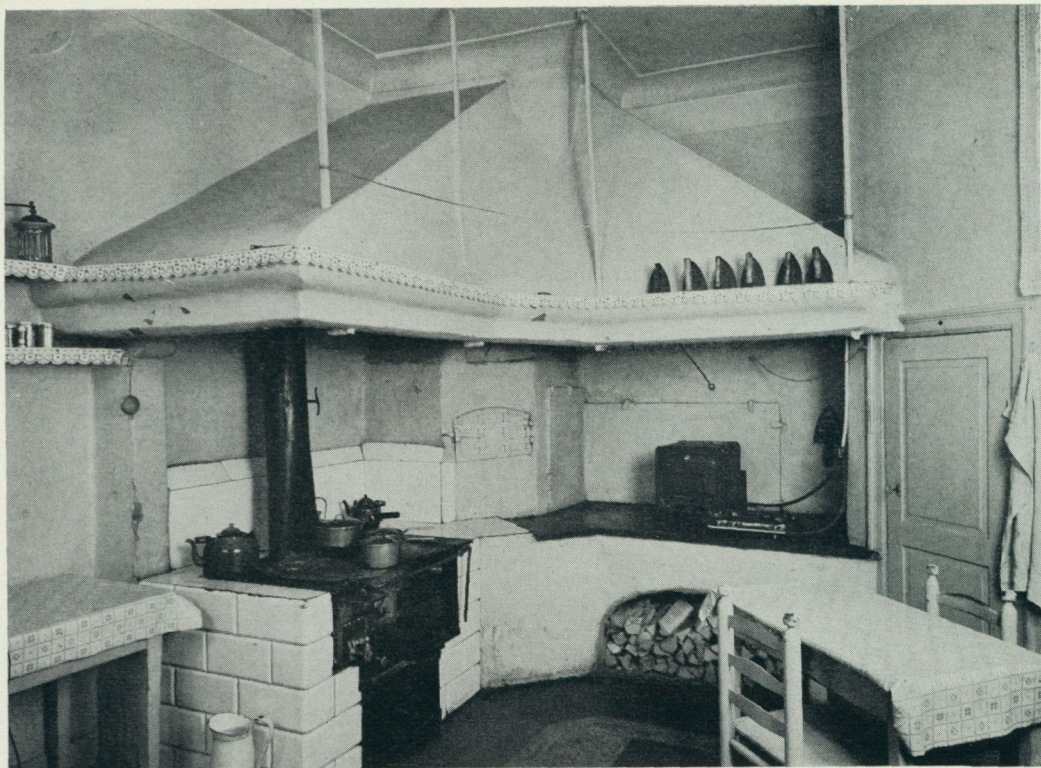
2. Bad i balja i köket hos en folkskollärfamilj i Värmland 1921.

Intresset för antikviteter var ju inget nytt för 20-talet. Den privata samlarvurmen var redan vid 1800-talets slut ganska utbredd i Europa, i tävlan med kulturhistoriska museer och konstslöjdmuseer. Under 1900-talet har den oavbrutet ökat i alla befolkningslager. Redan 1906 värdade Gustaf Upmark, sedermera styresman för Nordiska museet, till ungt folk att skaffa sig bohag från sin egen tid och inte samla privatmuseer att leva i. Men de historiska stilarna var högsta mode både före, under och efter ungdomstiden. Troligen var det dessutom ännu på 20-talet billigare för antikvi-

tetsälskaren att samla ihop gamla möbler till ett hem, som kunde imponera på umgängeskretsen och avbildas i veckopressen, än att köpa nya stilimitationer.

För den som hade råd var det däremot ingen svårighet att med hjälp av stilimitationer möblera sin salong i Louis XVI eller matsalen i barock. Den europeiska möbelmarknaden översvämmades redan i slutet av 1800-talet med trogna kopior av gamla möbelstilar. Efter en studieresa till England 1891 skrev Carin Wästberg: Den moderna engelska möbelen görs i gotik, Queen Anne, Louis XV, Louis XVI, empire, italiensk renässans. »För närvarande håller den engelske möbelsnickaren hela stilknippen i sin hand.» Alf Wallander rapporterade från Paris 1908, att fransmännen förutom en degenererad art nouveau endast producerade stilimitationer, som bl.a. begärligt köptes av svenskar, särskilt empire-salongsmöblemang.

I Sverige ordnade Svenska slöjdföreningen och Nationalmuseum en gustaviansk utställning år 1891, därför att »den gustavianska tiden mer än någon annan äger en viss dragningskraft på det nu levande släktet». År 1900 gjordes en liknande presentation av Karl Johansstilen. Samtidigt studerades och kopierades Nordiska museets allmogemöbler. Några exempel från möbelmarknaden kan ge en glimt av förhållandena: En stockholmsfabrikant hade enligt en reklambroschyr 1912 gjort följande utställningsframträdanden: en snidad barockmöbel hade gett guldmedalj i Stockholm 1897, en sängkammarmöbel i empire guldmedalj i Gävle 1901, en gustaviansk sängkammare och ett herrum

3. Ett stockholmskök av äldre typ med järnspis inmurad i den gamla öppna härden. Dessa spisar kom i bruk på 1860—70-talen och var ännu mycket vanliga i Stockholm på 20-talet trots gasspisens frammarsch. Foto 1947 i ett kanslirådshem på Drottninggatan.

i jugend-barock visades i Riga 1908, en matsal i fornkeltisk stil och ett vardagsrum i biedermeier i Stockholm 1909. En skulpterad salongsmöbel i rokokoko hade sålts till sultanen av Turkiet. En annan stockholmsfirma, grundad på 1890-talet, annonserade 1911—14 att den genom omfattande specialstudier i antik möbeltillverkning var i stånd att leverera stiltrogna kopior av slottsmöbler från Gripsholm, Drottningholm, Kina slott, Rosersberg, men också borgerliga möbler från förflutna stilperioder, särskilt det gustavianska skedet.

Jugendstilen fick inte samma direk-

ta inflytande över arkitekternas och möbelsnickarnas produkter i Sverige som på kontinenten. Däremot uppmammades en viss nationalism och därmed också kopieringen av inhemska historiska stilar från vasarenässans till allmogemöbler. Under många debatter i Slöjdföreningen på 1910-talet framfördes ideligen förhoppningar på en ny och nationell stil. Snart samlade sig kritikerna kring uppslaget att det nya och nationella skulle bestå i en återgång till det gustavianska skedet och även till biedermeier. Det var också just vad som redan hade börjat hända men långt tidigare. För genom-

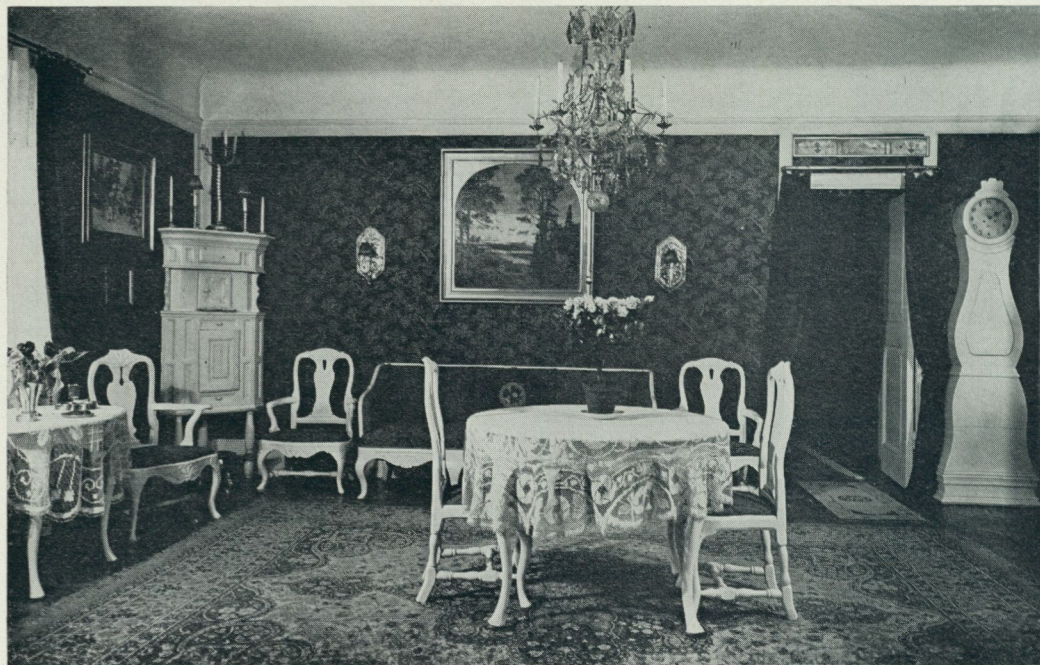
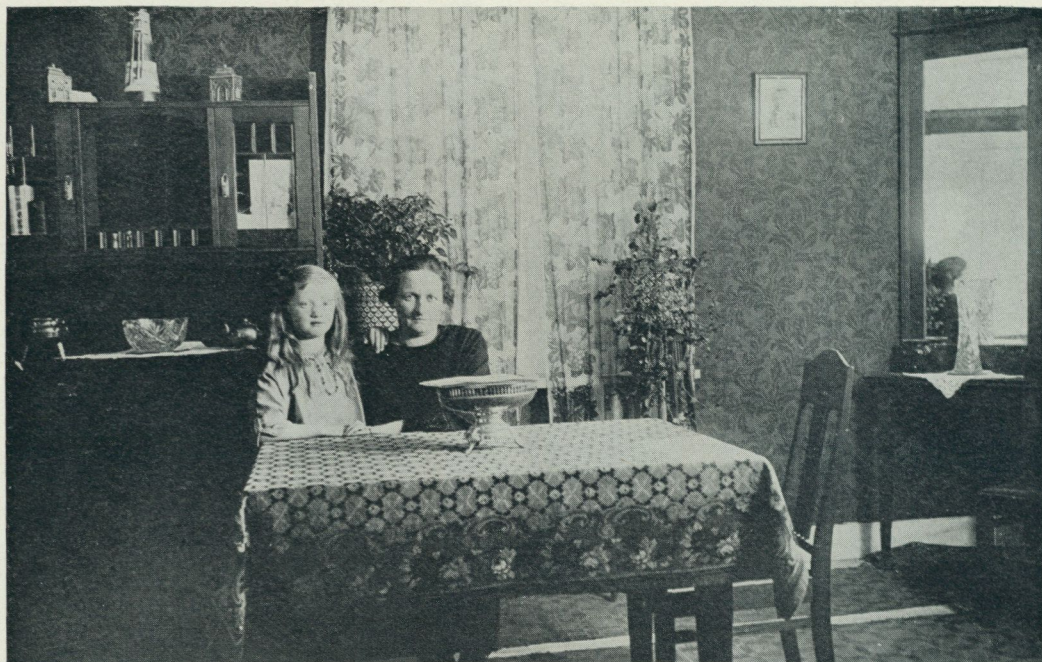
4. Köket i ett dagsverkstorp i Uppland 1967. Ägaren bosatte sig här 1902 och skaffade under de första åren kopparvattentunna, kryddskåp, kommod, paradhandduk med hängare, m.m. Väggarna var klädda med pärlspånt, »rävskinn», som senare täckts med papp och tapeter men ännu syns t. h. i farstun. Många kök såg ut så här både före, under och efter 1920-talet.

snittshemmet var det betydelsefullt att Svensk hemslöjd under ett par årtionden i Stockholm och på olika håll i landet ställde ut vitlackerade gustavianska möbler och rokokomöbler, som tycks ha haft en utomordentlig framgång. Vita möbler med ljusa hemslöjdstyger uppfattades snart som typiskt svenska. »Gustavianska herrgårdsmöblemang» tillverkades före 1910 på flera möbelfabriker.

Förkärleken för de vitlackerade möblerna förefaller att vara ett arv

från jugendtiden och från Carl Larssons vita förmak.

När Sofiero nyinreddes 1909 av Ferdinand Boberg, fick salongen ett skulpterat möblemang i gustaviansk stil, en lysningspresent från landskapet — hertigdömet Skåne till kronprinsparet. Matsalens färger blev jugendinfluerade: vita möbler och röda textilier. Men stolarna var kopior av en gustaviansk stol i Nordiska museet, och Boberg ritade sideboards i anslutning till dem.

7. Vit pinnmöbel
och korgstol i
husmors rum på
Epidemisjukhuset
i Sala.

Särskilt populär från tiden före första världskriget till långt in på 20-talet var en av bl. a. Svensk hemslöjd introducerad, anspråkslös vit pinnmöbel, som byggde på sengustavianska former. Den användes till förmak, flickrum, gästrum och barnkammare och annonserades som lämplig möbel till sommarnöjet. Utökad med en eller två bekväma korgstolar uppskattades den som vardagsmöbel hos lågavlönade tjänstemän som lärarinnor, telefonister o. a. Där ekonomin tillät det, skaffade man sig dock hellre en dyrbarare, vitlackerad eller t. o. m. förgyllt rokokomöbel.

Rokoko och gustaviansk stil ansågs ännu under 20-talet, liksom de gjort sedan slutet av 1800-talet, passa speciellt bra i salonger och sängkammare, medan matsalar, herrum, vardagsrum och bibliotek borde ges en tung och förnäm prägel genom möblemang i mörkpolerad eller antikbonad renässans, barock, empire och chippendale. Det förefaller som om barocken upplevde en ny storhetstid på 20-talet, att döma av alla bilder från nyinredda hovrätter, departement, länsresidens, banker, etc. Nordiska kompaniet fick t. ex. 1927 möblera utskottsrummet i Stockholms han-

5. Salsmöblerat finrum hos en murare på Söder i Stockholm 1910—20. Mörkbetsad möbel, mörka tapeter, piedestaler med krukväxter, vita lysdukar och tunna gardiner, prydnadsföremål av nickel och kristall- eller pressglas, allt detta var modernt från 1900-talets början till 1930. Endast byffén med sitt överskåp blev omodern under 20-talet. Då skulle man ha en lång, låg byffémöbel som kallades sideboard, med engelsk stavning och uttal.

6. Matsalen hos en antikvitetsamlare borgerlig familj på Östermalm i Stockholm 1932. Rokokostolarna är av den engelsk-holländska typen, som i möbelhandeln går under det missvisande namnet bondrokoko. I samma hem fanns en hall och en salong i Karl Johansstil, ett bibliotek i barock och ett flickrum med sengustavianska möbler.

8. Salen i en bondgård på Gotland 1933, med pinnstolar. Pinnstolen var den första industriella serie-möbelen. Den började spridas över landet redan på 1860—70-talen och finns fortfarande i produktion.

9. Reklam för ett salsmöblemang i barock från Svenska möbelfabrikerna 1928 av en typ uppskattad ännu under 1930-talet. Försäljaren bör ha kunnat locka med de flesta av 20-tals-skrubenternas honnörsord i fråga om heminredning: solid, värdig, elegant, kultiverad, borgerligt förnäm.

10. Chippendale var en omtyckt stil i matsalar. Detta möblemang i ett borgerligt stockholmshem köptes till bosättningen 1922 från Nordiska kompaniet. En fullständig salsinredning med chippendalemöbler betingade vid den tiden ett pris av ca 2 500 kr. Priset för ett enkelt möblemang i mörk ek av den raka typen rörde sig mellan 700 och tusen kr. Enligt Statistisk årsbok var genomsnittslönen 1924 för manliga arbetare över 18 år 2 594 kr. per år, för kvinnor 1 519. För kontorsanställda män varierade årslönen mellan 3 059 och 5 616, för kvinnor mellan 2 090 och 2 525

delskammare i vad man stolt kallade Louis quatorze och även förse den nybyggda Handelshögskolan med värddiga barockkopior.

Chefsarkitekten för Nordiska kompaniets möbelavdelning 1917—21 Carl Bergsten ordnade 1919 en utställning med namnet Borgerliga möbler. Här fanns pastischer på empire, biedermeier, chippendale, barock, etc. Utställningen hälsades av Carl Malmsten som »en lycklig förening av tradition och förnyelse». Han gratulerade Bergsten till den stora fond av gedigen kunskap i de gamla stilarna, som denne säkert funnit på kompaniets arkitektkontor. Utställningen kallades i Idun »en redogörelse — huru den allmänhet, som anser sig

kultiverad, bör bygga och bo». Alldeles bestämt ansåg sig också den publik kultiverad som Verkstaden vände sig till med en utställning 1920. Arkitekten Wahlman recenserade den i Arkitektur och gav en del målande omdömen: »Helintrycket är kultur och förfining. Men är icke den kulturella tonen så urblekt, att den verkar vemod och ålderdom . . .» Hakon Ahlbergs matsal andades kärlek till en sydsvensk hembygd, fortsatte han, Karl Norbergs matsal var en tungt gedigen men trist modern översättning av engelskt renässanskynne. David Blomberg var den tränade konsthantverkaren, som gick försiktiga men tunga steg med handen på barock och renässans. Den i Wahlmans ögon bäs-

11. Salen i en bondgård i Närke, möblerad på 20-talet och fotograferad 1947. Den är ett exempel på en okonventionell stilblandning: vitlackerade stolar och bänk i rokokostil med tulpanmålningar, två fåtöljer i gustaviansk stil och en Karl Johanssoffa. Chiffonieren var en möbeltyp som var allmänt spridd över hela landet från mitten av 1800-talet. De många finsnickare som var i verksamhet på 20-talet hade ännu många beställningar på chiffonierer.

ta utställaren var C. A. Hörvik, som hade gått fram med »en viss brist på pietet för gammalstämmning och med förakt för ännu rådande lyxsmak». Wahlman hänvisade till Slöjdföreningens Hemutställning 1917. Den var resultatet av en tävling om industriellt framställda möbler för enkla hem, i små lägenheter på högst två rum och kök, utställda som genomtänkta interiörer. Där hade kravet på ändamålsenlighet och lämplighet för industriellt utförande gett en ny friskhet och enkelhet åt formgivningen, ansåg han. För inspirationen till den vackra Hemutställningen 1917 tackade Wahlman

vår bygdekultur, vår hemslöjd, vårt Nordiska museum.

Det tongivande möbelhantverket fortsatte att arbeta med imitationer och pastischer hela 20-talet. På Göteborgsutställningen 1923 visades många interiörer med stämning av Karl Johansstilen och biedermeier. Carl Malmsten gjorde möbler till det nya konserthuset i Stockholm, och en kritiker påpekade, att det var det sengustavianska herrgårdsmöblemånet som firat sin återuppståndelse. Malmsten fick också i uppdrag att skapa Stockholms stads bröllopsgåva till kronprinsparet, ett vardagsrumsmöble-

12. Ett okänt 20-talspar i estetiskt medveten miljö, förmodligen bostadens herrum. Stålottdomanen med sitt överkast av kelim var en tidig 1900-talsuppfinnning som löste många bäddproblem i trånga lägenheter och dessutom tillhörde de få bekväma möblerna vid denna tid. Det orientaliska rökbrödet med bricka och tillbehör av mässing eller koppar var lika omtyckt på 20-talet som vid sekelskiftet. I ottomanen ligger nyheter: sidenkuddar att luta sig mot och en mascot-docka. På Göteborgsutställningen 1923 ansågs arkitekten Bergsten visa sig avancerat modernistisk när han lade massor av dunkuddar i en soffa. Bilden kan vara tagen någon gång mellan 1924 och 1929.

mang till Ulriksdal, som utfördes i moderniserad gustaviansk stil.

De många gånger utsökta möbler som ritades av 20-talets bästa formgivare, som t. ex. Gunnar Asplund, Eskil Sundahl, Uno Åhrén, var åtkomliga endast för de mycket välsituerade. 1917 års hemutställning hade ju varit ett försök att åstadkomma goda typmöbler för serietillverkning, men från den synpunkten var den närmast ett misslyckande. Den hårdeste kritiken kom från Ingrid Lilienberg 1922. Hon påpekade att man hade skapat charmerande, lantligt

hemtrevliga miljöer men glömt att ta reda på smålägenheternas behov. Soffor som inte kunde förvandlas till sovplatser borde t. ex. inte förekomma, eftersom det behövdes 6—7 sovplatser för varje lägenhet och dessutom plats för sängkläderna på dagarna. Hon kunde inte heller inse, varför man skulle välja enklare allmogemöbler som förebilder för arbetarhem. En typmöbel måste vara fri från varje skymt av underklassmärke.

1917 års möbler uppskattades av allt att döma mest av den estetiskt intresserade medelklassen. Svårigheten

13. Bild ur katalog från Nordiska kompaniets basaravdelning 1909. Bord och stolar av ungefär samma typ hade Carl Westman ritat till Pressens villa 1901. Den enkla och raka stolen har en viss slätskap med senbarocka stolsformer. Detta var en konstruktivt saklig och flärdfri möbel, stark och tålig, förhållandevis billig men med ett tillräckligt »värdigt» utseende för att godtagas som salsmöbel. Den blev särskilt vanlig hos lantbrukare, arbetare och lägre tjänstemän.

att hitta trevliga möbler till överkomliga priser gällde nämligen inte bara låglönegrupperna. Det fanns visserligen under 20-talet, liksom tidigare, en hel del stapelvaror i handeln, uddamöbler som pinnstolar, wienerstolar, korgmöbler, nätbottensängar och -soffor, järnsängar, stålottomaner och dyra skinnfåtöljer. Men för övrigt var det inte möjligt att gå och plocka ihop en inredning från olika möbelsier. Modet och möbelhandlarna väntade sig, att varje rum skulle inredas med ett helt, enhetligt garnityr, utan blandning mellan olika material eller olika historiska stilar. Det fanns också industritillverkade sådana garnityr att köpa i varuhus och möbelaffärer. Många av dessa möblemang hade sitt ursprung i en tillämpad jugend och var inte stilpastischer. De saknade egentligen alla typiska internationella jugendformer så när som på en enkel

dekoration som upprepades på varje pjäs. För matsalar utfördes de oftast i mörkbetsad ek och för sängkammare i polerad björk eller vitmålade med t. ex. rosa dekor. Den vanligaste stols-typen i de här garnityren var rak och enkel med hög rygg och stående balusterbricka eller någon gång spjälör. En sådan stol ritades t. ex. ofta av Carl Westman, första gången för Pressens villa 1901. Den fanns som modellritning i konstslöjdlotteriet 1911, ritades av arkitekten Sigurd Lewerentz till ett musikrum på Verkstadens utställning 1920 och tillverkades i serie vid Nässjö stolfabrik åtminstone ännu 1927. I mera påkostade möblemang fick den ofta en svängd, senbarock form.

En specialkatalog över möbler från Nordiska kompaniets basaravdelning 1909, alltså avsedd för enklare hem, innehåller sju möbelgarnityr för herrum, lika många för salong, för matsal och för sängkammare samt två för vardagsrum. De flesta har den enkla, raka formen, och endast ett fåtal har drag av jugend eller historiska stilar. AB Svenska möbelfabriernas kataloger för tiden mellan 1918 och 1930 visar tolv garnityr för vardagsrum, 35 för herrum, 65 för matsal och 60 för sovrum, sju för salong och elva för damrum samt ett för barnkamma-

14. Kontinuiteten inom möbelmarknaden 1900—1930 understryks av denna reklam från Nässjö stolfabrik som visar »Westmanstolen» som exportartikel 1927. I Sverige såldes den i 30 år, brunbetsad till salar och vitlackerad till sängkammare. Sitsen kunde kläs med tyg eller pegamoid som var lättskött men skör. Fram var stolarna ofta klädda med schagg som var mycket svår att hålla ren. Sedan kläddes de med pegamoid som var lättskött men skört. Fram på 20-talet användes åter tygklädsel, ty då hade dammsugaren kommit och rengöringen var inte längre något problem.

A SWEDISH CHAIR IS THE CHAIR FOR WEAR.

Best
Swedish
Workmanship

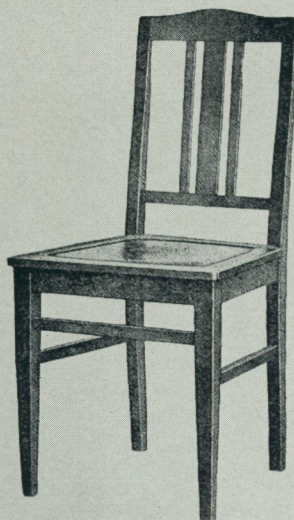
Packed
in
1 dozen
cases

No. 22.

Strongly
Constructed

Prices
C. I. F.
S. A. Ports.

No. 21.

Birch

In white Ready for your own finish
Waxed and stained any colour

21 Small	21 A Arm	22 Small	22 A Arm
75/—	150/—	75/—	150/—
85/—	170/—	85/—	170/—

Oak

White ready for your own finish
Waxed and stained to order

120/—	240/—	120/—	240/—
130/—	260/—	130/—	260/—

These chairs have loose seats, so that you can use your own upholstery.

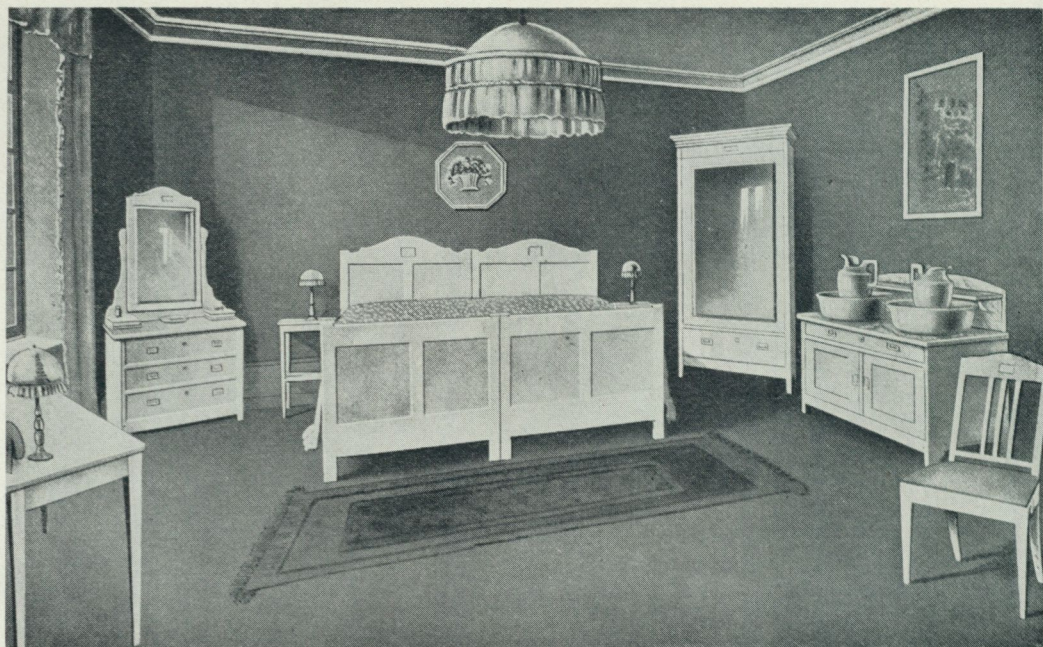
If seats are upholstered at works in leather cloth, these will cost extra for small chairs 36/— and arm chairs 54/— pr dozen.

Samples of Leather Cloth and finishes from our representative

Mr. Edmund C. Matson, Box 1696, Cape Town.

AKTIEBOLAGET NÄSSJÖ STOLFABRIK, NÄSSJÖ, SWEDEN.

HALLSTEDT & SÖNER,
AKTIEBOLAGET, NÄSSJÖ.

15. Lackerad sovrumsmöbel från Svenska möbelfabriken 1919. Lavoaren var ännu en självklar del av sovrumsmöblemangen under 20-talet. Byråns spegel var vanligen oval. Tidningen *Husmodern* ordnade 1920 en pristävling om möblering »för att höja smaken». Första pris fick ett förslag med en vitlackerad rokokomöbel i sängkammaren och björk eller furu i vardagsrummet. På väggarna föreslogs Carl Larsson-tryck. Andra pris hade ett vardagsrum med brun tapet och brun kakelugn, björkmöbel i senbarock och gråa gardiner. Matsalen skulle ha grå tapet, mörkbruna björkmöbler, lila gardiner och Carl Larsson-tryck. Sängkammarens möbel var gul-vitlackerad, väggarna pryddes av gråblå tapeter och Einar Nerman-tryck.

re. Den enkla, raka stilen finns i en fjärdedel av vardagsrumsgarnityren, i en knapp tredjedel av herrummen, tre femtedelar av matsalarna, största delen av sovrummen men där försedda med olika fantasidekorer samt i en tredjedel av damrummen. Resten av garnityren är stilkopior eller pastischer, främst gustaviansk stil, empire, chippendale, barock och i salonger och damrum även rokoko. Träslagen är huvudsakligen björk i vardagsrum, ek eller björk i herrum, mest ek och något björk i matsalar, björk i sovrum och damrum, där lackering också är vanlig. Salongsmöblerna är lackerade

eller av mahogny. Antalet garnityr för olika rumstyper stämmer bra med den dominerande uppfattningen om hur en, enligt dåtida terminologi, borgerlig våning skulle disponeras. En trerumslägenhet innehöll sal, sängkammare och herrum eller vardagsrum, en tvårumsvåning sal och sängkammare. En broschyr från Nordiska kompaniet 1925 ger olika förslag till inredning av två- eller trerumsvåningar för nygifta: antingen en matsal i senbarockpastisch eller ett kombinerat mat- och vardagsrum i chippendale, ett herr- och vardagsrum i jakobinstil i antikbonad ek med antikoxi-

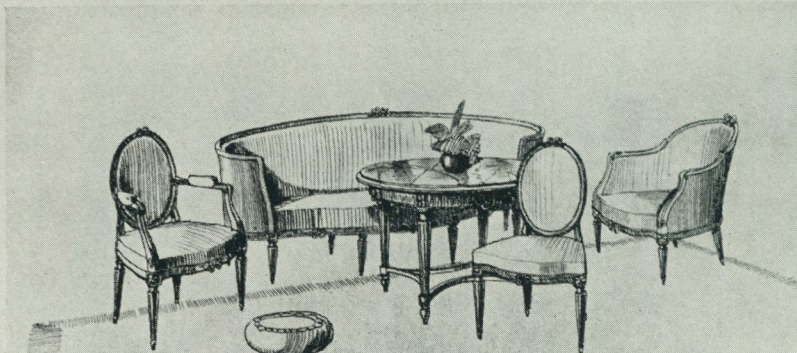

16, 17. Matsal och sängkammare i småborgerlig miljö i Östhammar, fotograferade 1967. Rummen möblerades 1922, tapeterna har sedan dess bytts ut mot ljusare och teveapparaten har beretts plats. På sängkammarväggen hänger kvar en ännu på 10- och 20-talen uppskattad tavla: Kan du inte tala.

derad kyrkkrona samt sovrumsmöbel i rokoko eller sengustaviansk stil, grålackerad med blått siden.

Med ett speciellt garnityr för varje rum var familjens liv i bostaden ganska fastlåst. Särskilt opraktiskt var möbelgarnityret i de mycket små bostäderna. Under 20-talet innehöll 70—90 % av lägenheterna i städerna ett eller två rum och kök, eller ett rum med kokmöjlighet. Allra vanligast var bostäder på ett rum och kök. I de flesta fall tycks det enda rummet ha möblerats med ett mörkt salsgarnityr av ek, ev. utökat med en ottoman eller bäddsoffa för gäster. I många fall beställdes ett komplett möbelgarnityr hos ortens finsnickare, med likadan sammansättning av enskilda pjäser som i de industritillverkade helmöblemangen. Köket fick utgöra familjens vardags-, mat- och sovrum. Finrumsidén var lika betydelsefull för den sociala prestige i de lägsta inkomstskikten som i de högsta, men fick allvarligare verkningar på familjemedlemmarnas privatliv i smålägenheterna. En verkstadsarbetare i Nora har berättat om enrumslägenheterna där på 20-talet: »Våra bekanta hade byffé med kristallskål, stort matbord mitt på golvet med en bit korkmatta mitt under och trasmattor runt omkring, högryggade stolar klädda med pegamoid eller gobelängtyg, en bäddsoffa med samma klädsel, piedestal med palm, trådgardiner eller broderade gardiner av tunn bomull, lavoar med virkade underlägg till en extra fin tvättservis, över lavoaren en handdukshängare med målat spegelglas och en fint broderad paradhandduk, och så en spegelbyrå.»

En telefonist bosatte sig 1921 i

SALONG. förgylld eller lackerad, stoppad.

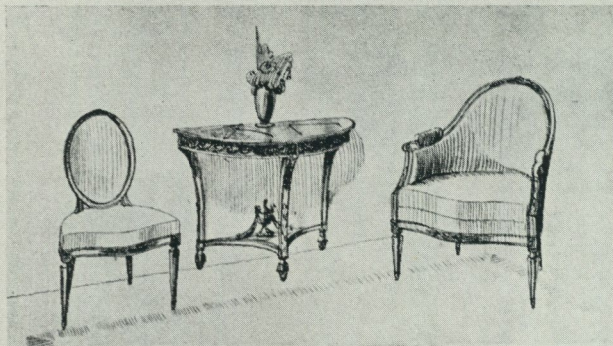
Fåtölj.
N:o 342.

Soffa, 2 mtr. lång.
N:o 140.

Bord.
N:o 2161.

Stol.
N:o 270.

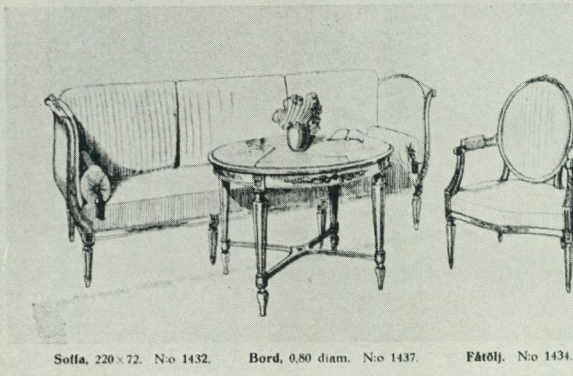
Fåtölj.
N:o 766.

Stol. N:o 1439.

Konsolbord, 90×50. N:o 1435.

Fåtölj. N:o 1436.

Soffa, 220×72. N:o 1432.

Bord, 0,80 diam. N:o 1437.

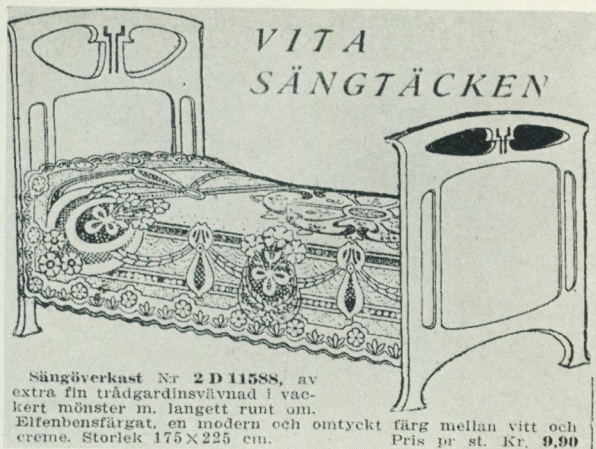
Fåtölj. N:o 1434.

Salongsmöbler,
gustaviansk stil.
Lackerade med
förgyllningar (ut-
föras även helför-
gyllda).

Ritningar till
möbler från alla
stilepoker såsom:

Adams
Barock
Biedermayer
Chippendale
Colonialstyle
Directoire
Empire
Elisabeth
Georgian
Heplewhite
Jacobeau
Louis XIII
Louis XIV
Louis XV
Louis XVI
Renässans
Regence
Rokoko
Sheratan
Queen Anne
William and Mary
Zopf m. fl.

18. En sida ur möbelarkitekten David Blombergs katalog från 1922 som visar gustavianska salongsmöbler och en uppräknning av de stilepoker som kunden hade att välja mellan. Utom stilmöbler innehåller katalogen interiörer från Hemutställningen 1917 och en del nyritade möbler, av bl. a. Gunnar Asplund, Carl Malmsten och Eskil Sundahl.

19. Ahlén och Holms kataloger bjöd på ett rikhaltigt urval av tillbehör till heminredningen, bl. a. tapeter, elektrisk armatur, uppritade väggbonader, soffkuddar o. a. handarbeten, speglar, väggur, nickelserviser och kristallskålar att ställa på byffén, statyetter och s. k. handmålade oljefärgstavor. Denna bild ur katalogen 1922—23 visar ett sängöverkast av trädgardinsväv, utbrett på en jugendsäng.

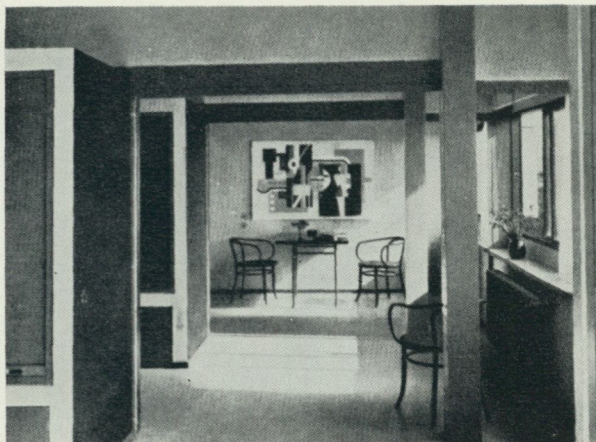
Stockholm som nygift i två rum och kök och köpte en s. k. matsalsmöbel av svartbetsad ek till det ena rummet och ställde sin lackerade vita flickrumsmöbel i det andra. »Ekmöbeln var en seriemöbel, som de flesta då nygifta arbetare med 1—2 rum och kök köpte. Den bestod av ett stort fyrkantigt bord med utdragsskivor, byffé med spegel, skrivbord, bäddsoffa, 4 stolar och en piedestal för en palm.»

En bussförarfamilj i ett rum och kök i Enebyberg 1923 hade »mörka ekmöbler: 1 matbord, 4 stolar, 1 skrivbord, 1 tvåmansottoman, 1 byffé, 1 piedestal. På matbordet kom så småningom löpare av bordets bredd med frans på kortsidorna, dessa arbetade vi fruar på på våra syjuntor».

En fabriksarbetare i Värmland bosatte sig i ett rum och kök 1928: »Vi bestämde oss för en ekmöbel som var så i ropet det året, utdragbart mat-

bord, 4 stolar, byffé, linneskåp, hög trymå, skrivbord, duxottoman med överkast, kuddar och pölar i guld och brunt, gardiner av silke. Nu fick detta tjänstgöra som finrum. Vi sov i vår stora säng i köket och använde också köket till matsal.»

Till den mörka eller ljusa ekmöbeln hörde vanligen mörkblommiga eller bruna tapeter och vitbroderade dukar i engelskt broderi, hålsöm m. m., men också dukar av boj med broderier i färg. På skrivbordet låg ofta en färggrann silkebroderad löpare av filt under glasskiva. Gardinstången var av ek i samma färg som möblerna, och gardinerna var huvudsakligen av tunn trådspets, myggtjäll eller tunt siden. Det pågick ett ihärdigt broderande och virkande av väggbonader, brick- och tidningshållare, spjällband, borstväskor, virkade rundlar för toalettuppsatser, paradhanddukar, hyllremсор, symaskinsöverkast, draperier och gardiner. Material fick man från tapisserieaffärer, Allers, Ahlén & Holm. »Icke utan stolthet gav jag familjen 1920 en stor bonad, 70 x 100, sydd med små stygn på blå och grön yllejava och föreställande hjortar betande på en äng. Mönster och material sände jag efter från Allers. Den var länge familjens dyrgrip.» Sängkammaren hade samma tunna gardiner som salen men på en stång som stämde med möbelgarnityret, av björk eller vitlackerad. Vita virkade eller vävda överkast var vanliga i början av 20-talet, likaså spetsöverkast med ett pastellfärgat undertyg. Mot slutet av 20-talet blev tunt konstsilke modernt i både överkast och gardiner. Ofta var sängkammarens färgschema vitt och rosa och tapeterna blommiga.

20. Interiör från le Corbusiers hus på Stuttgartutställningen 1927 med serietillverkade, billiga wienermöbler av böjträ.

De stilmöblerade interiörernas färger dämpades alltmer under 20-talets lopp. Den vita lackeringen ersattes av grå, grågrön eller liknande, s. k. antikboning av möblerna blev allt vanligare. Väggarna hölls vanligen mycket mörka, indelades t. ex. med målade bårder i fält eller kläddes i påkostade fall med brokad, sammet eller imiterat gyllenläder. Mörka och tunga var också textilierna, sammet och liknande material användes till gardiner, draperier och dukar. Särskilt omtyckta blev små prydnadsdukar av sidenbrokad, kantade med s. k. antikguldband. I spalten Hemtrevnadsråd i Idun 1930 kan man finna några prov på sådana tunga och mörka interiörer. En frågare som hade en mörk matsalsmöbel i barockstil råddes av tidningens expert att måla snickerierna i rummet mörkbruna, klä väggarna med vävimiterande tapet i varmgrått och använda vinröd sammet till gardiner, stolsklädsel och draperi. Till draggardiner var beigefärgat konstsilke vackert, ansåg experten, och som belysning en kyrkkrona med perga-

mentsskärmar. En annan läsare tänkte inreda ett vardagsrum i bondrokoko (möbel- och antikhandelns namn på den engelsk-holländska rokokon) men föreslogs att i stället göra ett renässansrum i antikbonad mörk furu eller ek som lämpligare bakgrund till hennes samling av tennkärl.

Nordiska kompaniet inredde 1927 en villa i Diplomatstaden i Stockholm, där biblioteket fick läderfåtöljer och väggpanel av bonad ek. Väggarna ovanför panelen kläddes med »antiksammet». Matsalen försågs med bonade möbler och paneler i Louis XVI och till väggklädsel användes gammal sidenbrokad.

Det var först när funktionalismen presenterades för svenska folket i samband med Stockholmsutställningens bostadsavdelning 1930 som den starka kritiken mot de rådande bostadsvanorna samt stilmöbler och möbelgarnityr på allvar satte in. Arkitekten Torsten Stubelius hade varit inne på samma linje, när han efter Baltiska utställningen i Malmö 1914 efterlyste ändamålsenliga och nyttiga möbler som kunde passa att placera i vilken normal hyreslägenhet som helst. Men vid den tiden arbetade de ledande heminredarna med en strängt genomförd enhetlighet i varje rum i fråga om stil, material och färger, och i det sammanhanget spelade garnityrmöblemangen en viktig roll. Ännu 1924 riktades syrlig kritik mot utställda bostadsinteriörer, som blandade olika träslag eller ytbehandling eller underlät att upprepa en och samma dekoration på varje möbelpjäs.

Närmaste förebild för den svenska funktionalismen var utställningen i Stuttgart 1927, där le Corbusier, Bau-

21. De första stålrörs-
möblerna skapades
1925—28 av Marcel
Breuer, som vid 23
års ålder blev ledare
för möbelavdel-
ningen vid Bauhaus.
Den här stolen
ritade han 1928.
Enligt uppgift hade
han blivit inspirerad
av sin cykel till att
använda detta
starka och eleganta
material för indu-
striell möbelfram-
ställning.

haus-gruppen o. a. visade sakliga bo-
städer utan paradrum, med ett eget
om också litet rum för varje familje-
medlem och ett stort kombinerat var-
dags- och sällskapsrum. Husen hade
stora fönster, ljusa, lättskötta väggar
och golv samt programmatiskt enkla
möbler, som i viss utsträckning bestod
av industritillverkade stapelvaror.
Dessa soliga, hygieniska, lätt asketis-
ka interiörer uppfattades av de flesta
som fula och omstörtande.

Tidningen Idun gjorde 1930 ett be-
sök hos Gunnar Asplund, Stockholms-

utställningens chefsarkitekt, och be-
undrade hans hem i Långängens gam-
la gård i Stocksund, där skurgolv, ka-
kelugnar och smårutade fönster bilda-
de en effektfull bakgrund till ett grus-
tavianskt möblemang, en bukidig roko-
kobyrå, en madonna funnen i Florens
antikvitetsaffärer.

Källor och litteratur:

Fotografier samt uppteckningar om hem-
inredning, möbelanskaffning och tex-
tilier i hemmen i Nordiska museets
arkiv.

Fischer, Ernst, Svenska möbler i bild.
Möbelformerna från 1830—1930.
1950.

Hellner, Brynolf, Garnityrmöbeln, i Fa-
taburen 1950.

Schultz, Gösta von, Till finrummets
historia, i Fataburen 1950.

Spolén, Ernst, Ditt hem, hur det bygges
och inredes. 1923. (Natur och kultur
18.)

Svensk hemslöjds årsberättelser.

Svenska slott och herresäten.
1908—1934.

Svenska slöjdföreningens meddelanden.

Svenskt konsthantverk från sekelskifte
till sextiotal. 1967. (Årsbok för svens-
ka statens konstsamlingar 14.)

Tidskriftsartiklar i Svenska hem och Ar-
kitektur-Byggmästaren samt uppgifter
ur veckopress, affärstryck och möbel-
kataloger.

Wollin, Nils G., Hemmet och den mo-
derna smaken i Sverige. 1928.

SUMMARY

Rococo or Functionalism

During the first three decades of the 20th century the fashion in furnishing underwent no great changes. The new equipment in dwelling-houses was technical: central heating, electric light, running water, water-closets and bath-rooms. These conveniences were introduced in a fairly large proportion of the apartment-houses of the cities in the twenties. But the dwellings were organized in the old Swedish manner (originally influenced from France), according to which the largest and best situated rooms were dedicated to social purposes, while the every-day life of the family was often confined to inferior accommodation.

The number and style of the stately rooms were considered most important for the status of the family. Consequently, even a poor family in an apartment of one room and kitchen often used the one room for the entertaining of guests and themselves spent most of their time in the kitchen.

As for the furniture, there existed two kinds, apart from the much appreciated, original or false, antiques: newly made copies of period furniture and a modern, square and quite simple type, as seen in

figs 13 and 14. The square type was introduced around 1900 under the influence from *art nouveau* and bore a light resemblance to late baroque style. Made of dark-stained oak it was especially popular in dining-rooms, but was also found in many bed-rooms, usually painted white with pink decoration. This furniture was sold at a reasonably low price and therefore became typical of the homes of farmers and people of low income.

Those who could afford it preferred the period furniture. Most popular were the French and the English-Dutch forms of rococo, the Louis Seize and its Swedish equivalent, the Gustavian style, but also the Empire and all kinds of baroque styles.

Only late in the twenties could a certain influence be traced from the progressive architects on the continent, le Corbusier and the school of Bauhaus, culminating in the great functionalistic exhibition in Stockholm in 1930. The ideas of rational planning and furnishing of houses shown in this exhibition gradually brought about a change in Swedish dwelling-habits and furniture.